

TÄNAPÄEVA KIRJANDUSTEADUSE VÄÄRIKAS KOLLAAŽ

Interlitteraria 16. I–II. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011. 731 lk.

Nüüdseks kohe kuusteist aastat käigus olnud Interlitteraria, neljakeelse võrdleva kirjandusteaduse rahvusvahelise aastaraamatu senini kõige mahukama numbri kahes köites on kokku 42 artiklit neljakümne kahelt autorilt. Olgu kohe märgitud, et oma keelepuudulikkuses jätsin käesoleva ülevaate jaoks lugemata Monica Spiridoni, Vincent Ferré, Fernando Ángel Moreno, Kerli Ilvese, Luis Martínez-Falero, Enrique Serrano Asenjo, Mónica Domínguez Pérezi ja Ladislav Franeki kirjutised. Olgu ära öeldud seegi, et kuna siinse ülevaate mahupiirangud ei võimalda nagunii kõiki artikleid tutvustada, siis jäävad alljärgnevas käsitlemata need eesti kirjutajate tekstid, mis on kodumaise lugejani juba jõud-

nud kas siis eestikeelsete versioonidena (nt Rein Veidemanni, Ivo Heinloo, Jüri Talveti, Virve Sarapiku, Mele Pesti artiklid), doktoritööna (Maarja Vaino) või selle osana (Mirjam Hinrikus).

Kui umbes poolel kordadest tähendab Interlitteraria kaante vahele kogutud artikleid konkreetne ühine teema või peetud konverents, siis sellel juhul on tegu järjekordse *miscellanea*-väljaandega, mis ei tähenda sugugi, et puuduksid temaatilises dialoogis või vastastikku üksteist täiendavad artiklid. Taaskordse *varia*-köite kohta on aga toimetaja Jüri Talvetil eessõnas selgitav märkus, et temaatilisel mugandusel, mille tõttu teadlased alluvad parasjagu moes olevatele ja konverentsilt konverentsile üha kedratavatele teemadele, on ometi piirid. Uued ja ka uut tähelepanu nõudnud vanad tuuled on hajutanud kollektiivse vaimustuse kas või postmoder-

nistlikust kirjandusteaduse rägastikust. Sellesamas eessõnas jätkab Talvet missioonitundlikult, et tuleb keskenduda võrdleva kirjanduse uute uurimisalade tutvustamisele, samuti taas-elustada ja -tõlgendada mõndagi muidu unustusse vajuvat. Sellega on kätte antud ka Interlitteraria laiem missioon – ühtlasi eeskujulikult peegeldada maailma kirjandusteaduse ja -filosoofia hetkeseisu –, mida saab pidada tänuväärses orientiiriks üha hajusamas ja pihustunumas humanitaarias.

Eessõnas rõhutab Talvet kõnesolevas numbris märkimisväärse artiklite hulgaga esindatud teaduslikku luulekäsitlust, mis olevat viimastel aastakümnetel olnud proosauurimise varjus. Tänapäevalgi ei ole tuumakam luule kaotanud olulisust rahva teadvuse- ning hingepeegliks. Luule üldine uus tõusulaine on postmodernistliku proosavaimustuse järel kindlasti olemas: Talvet mainib seejuures nt luulefestivalide hoogustuvat fenomeni ning kutsub eriti üles märkama ka luule äärealasid. Sellest numbrist võibki leida väga mitmekesiseid ja sügavaid luulekäsitlusi, mille üks teenäitajaid on peatoimetaja artikkel Juhan Liivi seni vähetuntud mõttesalmide ja „kildude” filosoofiast ja poetikast. Dorothy Figueira käsitleb portugali luuletaja Luís Vaz de Camõesi loomingus ilmnevat teisesust, Rama Kundu analüüsib Rabindranath Tagorele esimese mitteeurooplasena Nobeli kirjandusauhinna toonud luulekogu „Gitanjali” ingliskeelset väljaannet (Tagore proosaloomingut ning esseistikat vaatlleb humanismi võtmes teine india kirjandusteadlane Mohit K. Ray). Ülar Ploom uurib õonestava retoorika aspekte Juhan Viidingu luules, Lauri Pilter annab põhjaliku ülevaate Jüri Talveti luuletajateest ning Marisa Kərbizi analüüsib Talveti pikimat luuleteost „Eesti eeleogia”. Enne Interlitterariat ilmunud raamatu „101 eesti kirjandusteost” koostaja Rein Veidemann

pidas just sedasama poeemi eesti kirjandusloo tuumi koondava raamatu lõpp-punkti vääriliseks. Kui ühe küla mehed hoiavad ikka kokku, siis nüüd on koguni albaania päritolu kirjandusteadlane võtnud analüüsida „eestlaste olemasolu sügavamate kihtide” läbielamisi ja -tunnetamisi.

Luuleuurimustest tuleks nimetada veel Anneli Mihkelevi ja Maria-Kristiina Lotmani artikleid. Mihkelev käsitleb läinud sajandi modernistlikus kunstis esinenud traditsiooni ja uuenduslikkuse vahelisi pingeid, keskendudes Gustav Suitsu, Eino Leino ja William Butler Yeatsi loomingule, kus vanad rahvuslikud motiivid ühenduvad kaasaegse stiiliga. Maria-Kristiina Lotman analüüsib võrdlev-statistiliselt XIX sajandi lõpu ja XX sajandi esimese poole eesti luule heksameetri süllaabilist struktuuri.

Eesti kirjanduse käsitlustest mainisin veel kolme. Kui Elle-Mari Talivee teemaks on eesti linnakirjandus selle algusaegadel, XIX sajandi teisel poolel ja XX sajandi algul, siis Piret Viires ja Leena Kurvet-Käosaar keskenduvad uemale kirjandusele. Viirese artikkel postmodernismijärgsest eesti kirjandusest toob esmalt ära uued teoreetilised võimalused tänapäeva maailma tõlgendamiseks (kriitiline realism, neo- või digimodernism, hüpermodernsus jt) ning käsitleb seejärel eesti kirjanduse uussiirust. Nähtusena polegi see nii väga uus, ent on nullindatel saanud uue tõuke. L. Kurvet-Käosaare omaelulooliste tekstide poleemikast lähtuv arutlus, milles lähema vaatluse alla tulevad Jaan Krossi „Kallid kaasteelised” (I ja II), Mari Tarandi „Ajapildi sees” ja Mihkel Raua „Musta pori näkku”, osutab, et nõukogudejärgne omaelulooline kirjandus Eestis pole kaugegtki halvamaigulist tähendust omav hetkeline buum.

Leedu nüüdiskirjanduse praegusi protsesse käsitledes tugineb Audinga

Peluritytē müütalisele „balti kujutusvõimele” ja toob esile kahel ühendatud kontseptil, unistustel ja kuningriigil, põhineva mentaliteedi. Peluritytē puudutab ka leedu kirjanduses esinevat problemaatilist ajaloomudelit, mille järgi leedu kultuur ei ole ajaloo vältel mitte kunagi kahelnud oma euroopalikes juurtes, teisalt on kultuuri individuaalsuse määratlemine tekitanud raskusi. Nagu autor viimaks tõdeb, on just ajalugu leedu kirjanduse ja kirjandusloo nõrk koht, sest loomingu protsesse suunavad liikumised, mis peaks saama osaks ajaloost, on tegelikult vormitud, kindlate tunnusteta, neid ei saa selgelt määratleda. Leedu kirjandusega tegeleb ka Livija Mačaitytē-Kaselienē, kes vaatleb antiikse Arkaadia kujundi ja kristliku kaotatud paradiisi kaudu loomulikke, tsivilisatsioonist puutumata maastikke ja värskeid kohti kirjanduses: need esindavad leedu rahvusteadvuse ja -kultuuri sümboleid ning identiteedilisi püsiväärtusi.

Balti küsimusega laiemalt tegeleb Epp Annus, kes mõistete *okupatsioon* ja *kolonisatsioon*, samuti *kolonisatsioon* ja *kolonialism* erinevusi konstateerides uurib, kas postkolonialismi sõnavaraga on üldse võimalik läheneda NSV Liidu suhetele Balti riikidega, nagu seda viimastel aastatel on hakatud tegema.

Kui tulla tagasi toimetaja eessõnas osutatud soovile tutvustada võrdleva kirjandusteaduse uusi uurimisalasid, siis selle üks ehedamaid näiteid on Jaak Tombergi idaeuroopa ulmekirjanduse teoreetiline käsitlus Teise/Tundmatu kaudu. Või ka Fernando Bermejo-Rubio osutused intertekstuaalsetele võrsetele ehk „kirjanduslikele kajadele”, mis on koondunud Kafka „Metamorfoosi”, ja sellele, et hoolikas lugemine avab teosest hoopis uue versiooni, loo „rikutud objektiivsusest”. Intrigeeriv on ka Eszter Muskovitsi jungiaanlik järelalus, millele ta jõuab Dracula seesmiselt olemuslikke müütalisi tunnusjooni uurides:

vampiirimüüt on läbi imbunud surma ja seksi tabudest, vampiirikarakteris on koos mitu tavalisele müütalisele jumalusele omast binaarset opositsioonid (elav/surnud, meessoost/naissoost jne) ning Dracula-suguse olendi loomises peegelduvad küll inimkonna soovid ja fantaasiad, ent need tulenevad inimpsüühika tumedamast poolest ja nihkelisest moraalsusest.

Interlitteraria aineriingi avarust kinnitavad teisedki spetsiifilisemad teemad. Näiteks käsitletakse orvumotiivi poola kirjanduses (Dorota Michulka), läti näitekirjandust ja teatreid Saksa okupatsiooni ajal (Baiba Kalna), samuti rüütellikkuse sugemeid John Buchani loomingu (Pilvi Rajamäe). Veel leidub uurimusi nt maskuliinsuse kujutamisest Charles Dickensi teostes (Katri Sirkel), keskaegsest *cursus*'est (harmoonilisest sõnaseadest lause või klausli lõpus) itaalia proosakirjanduses peamiselt Dante Alighieri „Uue elu” ja „Pidusöögi” näitel (Annika Mikkel). Võrdlevalt on analüüsitud Salman Rushdie esimest romaani „Grimus” ja Umberto Eco nüüd juba eelviimast romaani „Kuninganna Loana müstiline leek” neid ühendava ajaprobleemi toel (Tina Bilban). Tõlkekirjanduseleegi on lähenetud huvitavalt: Katiliina Gieleni uurimus puudutab Gérard Genette'i terminoloogiat kasutades tõlkega kaasnevaid paratekste ehk tekste tõlke ümber – nii neid, mis moodustavad laiemad diskursuse tõlke ümber väljaspool raamatut, kui ka samade kaante vahel olevaid teisi tekste põhiteksti kõrvalt (nt ees- ja järelsõnad) – ning vaatleb, kuidas tõlkija on neis (para)tekstides varasemast nähtavam. Tõlkelise käitumise lähemalt analüüsimiseks peatub Gielen Federico García Lorca luule eestikeelsel valik kogul „Mu kätes on tuli” ja selle tõlkija Ain Kaalepi järelsõnal ning Charles Baudelaire'i „Kurja õitel” Tõnu Õnnepalu vahenduses ja järelsõnastuses.

Kirjandusteoste analüüside vahepalaks pakutakse laiemaid üldhuvitavaid teemasid. Näiteks Li Xia, tõukudes Marshall McLuhani kirjandus- ja kultuurialasest teadustööst, arutleb humanitaarteaduste ebakindla tuleviku üle digitaalajastul, keskendudes võrdleva kirjandusteaduse staatusele ning tuues välja elektroonilises meedias ähvardava trendi monokultuursuse poole. Svend Erik Larsen kirjutab kirjanduslugude peitmise realismist ja avalikustamisest, millega seoses on kirjutajal esiteks võime muuta ajalugu, teiseks lugejal võime suunata ümber tingimused teksti tõlgendamisel ja kolmandaks fiktsioonil jõud vaidlustada tõelust. Zhanna Konovalova lähtub aga ajakirjanduse uudsustest ning kirjutab ameerika unelma surmast, võttes aluseks *gonzo* ajakirjandusstiili rajaja, ameerika ajakirjaniku ja kirjaniku Hunter S. Thompsoni päevikut imiteeriva „kirjandusliku mittefiktsionaalse” teose „Fear and Loathing: On the Campaign Trail ’72”.

Lõpuks – kes on need autorid? Ilmselgelt on tegu ühe teatud suhtlusring-

konnaga, kellest enamik on Interlitteraria lugejaile tuttavad ja mis omakorda märgib võib-olla ka ICLA-ga liitunud kohalike organisatsioonide aktiivsust. Ajakirja tagakaanel on osutus, et Interlitteraria avaldab artikleid inglise, prantsuse, saksa ja hispaania keeles. Kirjutajaskonna seas ei ole seekord aga ühtegi saksakeelse kultuuriruumi esindajat, samuti puuduvad selles keeles artiklid. Täpselt pool autoritest on seekord kodumaised. Esindatuse hulgalt on eestlaste järel viis hispaanlast, Põhjamaid esindab ainult üks taanlane. Paar kirjutajat on Leedust, paar Indiast, üks Prantsusmaalt, Sloveeniast, Slovakiast, Ungarist, Albaaniast, Rumeeniast, Poolast, Lätist, Venemaalt (Tatarstanist), USA-st ja Austraaliast. Niisiis on Interlitteraria küll oluline lüli eesti ja muu maailma kultuuri vahel, aga „muu maailm” on antud juhul ikka teatud regionaalse rõhuasetusega, mis ripub suuresti ära peatoimetaja erialasest spetsiifikast. Selles seisnebki Interlitteraria eripära.

BRITA MELTS